

Dr. Dragan Potočnik, Uroš Dokl, Filozofska fakulteta Univerze
v Mariboru

ISLAM V AMERIŠKIH UČBENIKIH ZA SREDNJE IN VIŠJE ŠOLE

UVOD

Nove tehnologije svet iz dneva v dan »manjšajo« in k neposrednemu stiku silijo različne kulture in verske skupnosti. Zato je sintetiziran globalni pristop k poučevanju zgodovine izjemno pomemben. Podajanje zgodovine kot skupne globalne prazavesti ima vse vidnejšo vlogo pri razumevanju sedanjosti. Jasen pregled nad stanjem današnjega sveta nam ponuja tudi poznavanje zgodovine neevropskih narodov. Zato sva v prispevku želela raziskati obravnavo islama v ameriških srednješolskih učbenikih in predlaganih učnih načrtih za svetovno zgodovino. Izpostavila sva delovanje American Textbook Councila, ki ob medijski podpori poziva avtorje in založnike učbenikov k bolj radikalni drži v odnosu do obravnave islama v ameriških učbenikih.

ISLAM V AMERIŠKIH UČBENIKIH ZA SREDNJE IN VIŠJE ŠOLE

Študija je nastala na temelju pregleda treh ameriških učbenikov, ki se uporabljajo v ameriških šolah od 5. do 12. razreda. To so: *History Alive! The Medieval World and Beyond*,¹ *World History: Connections to today*² in *World History*.³

Pregledana izdaja učbenika **World History** je bila izdana leta 2005. Učbenik je razdeljen na 6 enot, v okviru katerih je 32 poglavij, ki na 990 straneh obravnavajo zgodovino vse od nastanka človeštva do današnjih dni. Stranem z učno vsebino sledijo razni dodatki (citati in življenjepisi znanih osebnosti, geografske in zgodovinske karte, naloge za ponavljanje in aktualizacijo), ki učencu ponudijo globlji, bolj jasen in kritičen pogled na dogodke, ki so se zvrstili v človeški zgodovini.

Obravnavi islama je namenjeno 6. poglavje z naslovom: *The world of Islam, 600–1500*, ki je razdeljeno na štiri dele in obsega 19 strani:

1. Vzpon islama
2. Arabski imperij in njegovi nasledniki
3. Islamska civilizacija
4. Kultura islama

Še pred začetkom prvega dela so v učbeniku na dveh straneh povzeti ključni dogodki v zgodovini islama. Ob koncu pa je zapisano tudi nekaj stavkov o islamu danes. Med drugim lahko preberemo: »Kulturni, umetnostni in znanstveni prispevki muslimanov še naprej bogatijo naš vsakdan.«⁴

Uvodne strani so opremljene s časovnim trakom za lažjo kronološko predstavbo. Poglavja pa spremljajo krajša vprašanja, ki učence vodijo k razmišljanju, povezovanju in aktualizaciji problema. Tako npr. zasledimo vprašanja:

- Kako se pet stebrov islama razlikuje od desetih božjih zapovedi in v čem so podobnosti?⁵
- V čem je islam podoben krščanstvu in judovski religiji?⁶
- Razišči trenutne odnose med Irakom in Iranom. Kako se je položaj med šiiti in suniti spremenil po vojni leta 1980?⁷

1 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). *History Alive! The Medieval World and Beyond*. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute.

2 Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). *World History: Connections to Today*. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall.

3 Spielvogel, J. Joseph (2005). *World History: Modern times*. New York: Glencoe/McGraw-Hill.

4 Spielvogel, J. Joseph (2005). *World History: Modern times*. New York: Glencoe/McGraw-Hill, str. 188.

5 Prav tam, str. 192.

6 Prav tam, str. 194.

7 Prav tam, str. 198.

- Opiši, kako je življenje v arabskem imperiju upoštevalo oz. ne upoštevalo načela enakopravnosti!⁸
- Ob koncu poglavja o islamu so obnovi in poglobljanju znanja namenjene štiri strani različnih tipov nalog, ki so spretno prilagojene različnim nivojem znanja.

Učbenik World History: Connections to today je bil izdan leta 2005 in obsega 1066 strani. Namenjen je učencem med 14. in 18. letom in je najbolj razširjen učbenik v ZDA, ki obravnava svetovno zgodovino.⁹ Razdeljen je na 8 enot (Prve civilizacije, Imperiji starega veka, Regionalne civilizacije, Zgodnji moderni vek, Razsvetljenstvo in revolucija, Industrializacija in nova doba, Svetovne vojne in revolucije, Svet danes – od leta 1945 naprej) in 37 poglavij. Poleg vsebinskega dela, ki je namenjen učencem, sta po vsakem poglavju dve strani namenjeni dodatnemu gradivu, ki pomaga pri razumevanju kompleksnosti svetovne zgodovine. Zaključni del je namenjen tudi sklepnim vprašanjem, ki spodbujajo kritično mišljenje učencev na več nivojih.

Učbenik obravnava nastanek in vzpon srednjeveškega islama v poglavju The Muslim World (622–1629). Poglavje obsega 22 strani. Od tega sta dve strani namenjeni ponavljanju in razvijanju kritične misli učencev. Poglavje je razdeljeno na 5 sklopov:

1. Vzpon islama
2. Islam se širi
3. Zlata doba islamske civilizacije
4. Muslimani v Indiji
5. Otomanski in Safavidski imperij

Učbenik History Alive! The Medieval World and Beyond je bil izdan leta 2005. V preteklosti je bil tarča mnogih kritik na račun indoktrinacije islama v ameriških razredih.

Učbenik, ki pokriva svetovno zgodovino od padca rimskega imperija do razsvetljenstva, je razdeljen na osem enot, te pa na 35 poglavij in obsega 473 strani. Prva in sedma enota sta posvečeni evropskemu srednjem veku, renesansi in reformaciji. Sledi enota z naslovom Vzpon islama. Tretja in četrta enota sta namenjeni kulturam in kraljevinam Zahodne Afrike ter cesarski Kitajski. Peti enoti z naslovom Japonska v srednjem veku sledi enota 6 z naslovom Civilizacije obeh Amerik. Vsaka posamezna enota vsebuje kratko uvodno poglavje, ki učencu približa čas in prostor sledečih poglavij. Učbenik je bogato slikovno opremljen in ob koncu vsakega poglavja ponudi kratek povzetek, ki dijaku služi za osvežitev znanja, in preprosto časovno premico. Ob koncu učbenika je nekaj strani namenjenih dodatnim zemljevidom in slovarju novih besed. Učbenik ponudi tudi razpredelnico standardov in operativnih ciljev za sedmi razred pri pouku zgodovine v zvezni državi Kaliforniji, ki pa jih predlaga National Center for History in the Schools s sedežem prav tako v Kaliforniji. Ob operativnih ciljih so navedene strani v učbeniku, kjer lahko učenci poiščejo odgovore.

Po obsegu strani (58) iz navedenih enot izstopa prav druga enota – Vzpon islama. Razdeljena je na 5 poglavij:

1. Geografske značilnosti Arabskega polotoka
2. Prerok Mohamed
3. Nauki islama
4. Prispevki muslimanov k svetovni civilizaciji
5. Od križarjev do novih islamskih imperijev

Za lažjo predstavo o tem, kaj pišejo avtorji o islamu v ameriških učbenikih, navajamo nekaj najpomembnejših tem.

⁸ Prav tam, str. 206.

MOHAMED

⁹ Sewall, T. Gilbert (2008). Islam in the Classroom: What the Textbooks tell us. New York, str. 9.

V uvodu učbenika World History avtor v krajšem odstavku poetično opiše razodetje Mohameda in njegov pomen za islam. Takšen opis morda ne sodi v zgodovinski učbenik.

Vendar so življenje, pomen in vloga Mohameda z zgodovinskega stališča korektno zapisani na straneh, ki sledijo. Učbenik tudi korektno zapiše, da muslimani verjamejo, da je Mohamed prejel razodetje od Boga, ki pa ga učbenik ne poimenuje Alah.¹⁰

Podoben opis Mohameda zasledimo tudi v *World History: Connections to today*, ki Mohamedu nameni nekoliko manj prostora. Tudi ta učbenik Mohamedova videnja predstavi kot nekaj, v kar muslimani verjamejo, in ne kot gotovo zgodovinsko dejstvo.¹¹

Učbenik *History Alive! The Medieval World and Beyond* Mohamedu namenja največ pozornosti. Njegovo življenje je razdeljeno na 4 krajša, pol strani obsegajoča poglavja. Opis na trenutke preseneča z morda nekoliko preveč pripovednim načinom podajanja zgodovinskih dejstev, saj se ta prepletajo z verskimi dogmami. Tako lahko med drugim preberemo: »Mohamed je prestrašen zapustil votlino, a Gabriel ga je ponovno nagovoril: Ti si božji sel.«¹²

KORAN

Avtor učbenika *World History* Koran opiše kot sveto knjigo islama, ki vsebuje vodila in zakone, ki jim verniki sledijo. Posebej poudari tudi zunanost Korana in učence vodi k povezovanju med zunanostjo Korana in pomembnostjo Mohamedovih besed. Iz učbenika še lahko razberemo, da Koran med muslimani velja za največje literarno delo islamskega sveta.¹³

Avtor v *World History: Connections to today* zapiše: »Muslimani verjamejo, da Koran prenaša pravo besedo Boga, ki je bila razodeta Mohamedu.«¹⁴ Učbenik še o Koranu zapiše, da poudarja iskrenost, radodarnost, družbeno enakopravnost in pravičnost.¹⁵

Avtor učbenika *History Alive! The Medieval World and Beyond* Koran opiše kot ključni element v življenju slehernega muslimana, saj ga vodi v vseh vidikih življenja. Zapiše tudi, da muslimani iz spoštovanja Korana nikoli ne položijo na tla ali dopustijo, da se le-ta umaže. Za razliko od drugih učbenikov lahko v *History Alive! The Medieval World and Beyond* preberemo, da je Koran ostal enak vse od leta 651. Učbenik posveti tudi nekaj vrstic razlagi pojma suna.¹⁶

ŽENSKÉ IN ISLAM

World History v daljšem odstavku oriše položaj žensk in omeni, da so ženske igrale izrazito vlogo v času Mohameda. Zapiše tudi, da so moškemu in ženski namenjene različne obveze in vloga v družbi. Vendar je bila moškemu v islamski družbi kot tudi v drugih družbah tistega časa, namenjena dominantna vloga.¹⁷ Avtor učbenika pojasni stagniranje pravic mnogih islamskih žensk v srednjem veku. Kot primer navede omejitve možnosti stika z družbo. Mnoge ženske naj bi bile ujete v lastnem domu. Omeni tudi tradicijo pokrivanja celotnega telesa. Vendar učbenik navede, da imajo te navade več opraviti s tradicionalnimi arabskimi običaji kot pa z zapisi v Koranu. Ob koncu piše, da je islam izboljšal položaj ženske na območju Arabskega polotoka, kjer je bila v predislamski dobi pogosto obravnavana kot suženj.¹⁸

World History: Connections to today posveti položaju ženske na Bližnjem vzhodu tretjino strani. Poudari, da so ženske v večini islamskih držav dobile volilno pravico v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Prav tako tudi enakopraven položaj pred zakonom. Ženske obiskujejo šole, univerze in v vse večjem številu posegajo po službah v pravu, medicini in tehničnih poklicih. Učbenik dodatno pojasni vlogo hidžaba¹⁹ v islamski družbi, ko zapiše, da so mnoge muslimanke opustile prakso uporabe tančice in pokrival v Siriji in Turčiji, medtem ko ta v Saudski Arabiji ostaja obvezna. Vendar se hidžab vrača v drugačni vlogi. Vse več (izobraženih) žensk uporablja hidžab kot znak upora zahodni kulturi in izraz iskrene vdanosti in pokornosti islamskim vrednotam in praksam. Učbenik prav tako omeni tradicionalno pomembno vlogo ženske v šeriatskem pravu in družini ter tudi dejstvo, da so v nekaterih islamskih državah pravice žensk še vedno omejene in jim ne dovoljujejo volilne pravice, pravice do dela in pravice do vožnje avtomobila. Ob koncu zapiše, da se vse več

10 Spielvogel, J. Joseph (2005). *World History: Modern times*. New York: Glencoe/McGraw-Hill, str. 192–193.

11 Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). *World History: Connections to Today*. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall, str. 253.

12 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). *History Alive! The Medieval World and Beyond*. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 86.

13 Spielvogel, J. Joseph (2005). *World History: Modern times*. New York: Glencoe/McGraw-Hill, str. 208.

14 Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). *World History: Connections to Today*. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall, str. 254.

15 Prav tam.

16 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). *History Alive! The Medieval World and Beyond*. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 95.

17 Spielvogel, J. Joseph (2005). *World History: Modern times*. New York: Glencoe/McGraw-Hill, str. 206.

18 Prav tam.

19 Termin hidžab se danes uporablja predvsem za ruto, ki pokriva lase in vrat, obraz pa pušča odkrit.

žensk (muslimank in nemuslimank) zavzema za dvig zavesti med muslimankami, ki se ne zavedajo svojih potencialov in zmožnosti, da prispevajo k družabnemu življenju.²⁰

Tudi World History nameni krajši odstavek položaju žensk v dvajsetem stoletju. Povzame boj za pravice žensk in problem usklajevanja s tradicionalno vlogo ženske. Omeni niz sprememb za ženske, ki so se začele v sedemdesetih letih.²¹ Posebej poudari, da so bile spremembe za ženske najbolj vidne v Iranu, ki je za ženske pomenil korak nazaj k tradicionalni vlogi ženske.²²

Učbenik History Alive! The Medieval World and Beyond kljub izjemnemu obsegu položaju ženske v islamskem svetu ne namenja posebne pozornosti. Vendar v poglavju, kjer opisuje pomen sune zasledimo zapis o tem, kako je Mohamed opomnil otroke na spoštljiv odnos do staršev, ko je dejal: »Bog vam prepoveduje neposlušnost do matere.«²³ V poglavju, ki je namenjeno opisu šeriatskega prava, zasledimo citat iz Korana, ki je namenjen ženskam in pravi: »Ne izpostavljajte svoje lepote.«²⁴

ŠERIATSKO PRAVO

Šarija je v World History razložena kot vodilo praktičnih zakonov, ki urejajo vsakdan na več področjih (družina, vladanje, moralno vedenje itd.). Učbenik poudari, da šeriatsko pravo ne ločuje med religijo in civilnimi ali političnimi zakoni.²⁵

World History: Connections to today zapiše podobno razlago. Vendar doda, da je šeriatsko pravo pomagalo ideološko združiti večino muslimanov.²⁶

Tudi History Alive! The Medieval World and Beyond, ki šeriatskemu pravu nameni svoj naslov, omenja, da šeriatsko pravo služi muslimanom kot vodilo zgledega življenja v skladu z nauki Korana. Preberemo lahko, da šarija vključuje vsakodnevne obveznosti tako do sebe kot do drugih in da se šeriatsko pravo danes načeloma uporablja le na nekaterih področjih (npr. družinsko pravo). Zahodna zakonodaja, ki je v 19. stol. prodrila na območje islamskih dežel, je postala pomemben del pravnega vsakdana.²⁷

DŽIHAD

World History: Connections to today o džihadu zapiše, da so ga muslimani skozi zgodovino interpretirali na več načinov. Medtem ko so nekateri v njem videli boj za človekoljubna dejanja in notranji boj muslimana v doseganju notranjega miru ali kakršno koli bojevanje v bran islamu, so ga drugi videli kot sredstvo za nasilno širjenje in bran islama.²⁸

V starejši izdaji istega učbenika, izdanega leta 1997, smo lahko prebrali: »Džihad je pogosto narobe preveden le kot »sveta vojna«.²⁹

World History džihad omeni samo v kratkem stavku, in sicer zapiše: »Koran je dopuščal pravično obrambno bojevanje, znano kot džihad ali bojevanje po božji volji.«³⁰ Obe razlagi sta sicer pravilni, vendar nobena popolnoma ne ustreza opisu pojma džihad. Polemike o tem, kako najbolje zajeti misel in sporočilo džihada, se razlikujejo od tega, kako ga kdo želi videti. World History: Connections to today je v svoji razlagi nekoliko bolj previden, saj se bolj nagiba k notranjemu boju posameznika in opozori na negativen predznak vojne.

History Alive! The Medieval World and Beyond tudi džihadu namenja samostojen naslov. Je edini učbenik, ki ponudi razlago malega in velikega džihada. Džihad je predstavljen kot notranji boj človeka med dobrim in zlim, ki ju nosi v sebi. Preberemo lahko tudi, da bi naj sleherni musliman izpolnil džihad s srcem, jezikom in roko. »S srcem se musliman bori zoper zlo, jezik uporablja, da prepriča ostale, da se zavzamejo za višje vrednote, roke pa za izvajanje dobrih in popravilo slabih del.«³¹ History Alive! The Medieval World and Beyond ponudi razlago džihada v primeru fizičnega boja. Piše, da Koran muslimanom dovoljuje bojevanje v primeru, ko se je treba braniti pred tistimi, ki jim hočejo hudega. Učbenik celo navaja, da so zgodnji muslimani v imenu džihada osvajali nova ozemlja, vendar Koran takšna dejanja prepoveduje. Prav tako muslimanom prepoveduje, da drugače verujoče spreobračajo v islam. V primeru vojne Koran zapoveduje spoštovanje nasprotni-

- 20 Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). World History. Connections to Today. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall, str. 893.
- 21 Leta 1979 nemiri in vstaje po mestih v Iranu šaha Mohameda Reza Pahlavija prisilijo k begu iz države. Iz izgnanstva se vrne šiitski duhovni vodja ajatola Homeini, ki je bil do leta 1989 duhovni in politični vodja Irana.
- 22 Spielvogel, J. Joseph (2005). World History: Modern times. New York: Glencoe/McGraw-Hill, str. 934.
- 23 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). History Alive! The Medieval World and Beyond. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 95.
- 24 Prav tam, str. 102.
- 25 Spielvogel, J. Joseph (2005). World History: Modern times. New York: Glencoe/McGraw-Hill, str. 934.
- 26 Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). World History. Connections to Today. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall, str. 255.
- 27 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). History Alive! The Medieval World and Beyond. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 102.
- 28 Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). World History. Connections to Today. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall, str. 254.
- 29 Prav tam, str. 258.
- 30 Spielvogel, J. Joseph (2005). World History: Modern times. New York: Glencoe/McGraw-Hill, str. 197.
- 31 Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). History Alive! The Medieval World and Beyond. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 101.

kov. Zapoveduje spoštovanje do padlih sovražnikov v boju, njihovih žena, otrok, starejših in civilistov. Prav tako je prepovedano kakršno koli uničenje tuje lastnine, pridelka, svetih objektov in religiozних stavb.³²

ZNANOST IN KULTURA

World History poudari pomen islamske kulture in znanosti. Poglavju nameni kar štiri strani. Ob časovnem traku kulturnih in znanstvenih dosežkov zasledimo omembo filozofa Ibn-Rushda, vélikega pesnika, mistika in začetnika sufizma Rumija, omembo Omarja Hajama, zgodovinarja Ibn-Kalduna, ki je v svojih delih v 14. stoletju skušal dokazati cikličnost časa. Učenci spoznajo kulturni pomen Alhambre in Samare, spoznajo pomen arabske pisave in skozi vprašanja v učbeniku spoznajo vlogo Arabcev pri prenosu zapuščine antične literature na druge kulture. Učbenik je v vseh poglavjih bogato in kakovostno opremljen s strokovnim gradivom. Poglavje o kulturi islama v tem ni nikakršna izjema.³³

World History: Connections to Today umetnost, literaturo, znanost in druge dosežke islamskega sveta v srednjem veku ob slikovnem gradivu prepleta v samo kronološko nizanje dogodkov. Islamski kulturi nameni šest strani, kjer so omenjeni dosežki na področju arhitekture (Skala v Jeruzalemu, Velika mošeja v Cordobi), literature (Rabi al-Adavi, Firduzi, Omar Hajam, Harun al-Rašid), kaligrafije, filozofije, matematike, astronomije, medicine itd.³⁴

History Alive! The Medieval World and Beyond kulturi in znanosti islamskega sveta nameni celotno poglavje z naslovom Prispevki muslimanov k svetovni civilizaciji, ki obsega 13 strani. Opiše dosežke s področja gradbeništva (gradnja mest, mošej), šolstva (knjižnice, filozofija), znanosti in tehnologije (zoologija, astronomija, namakalni sistemi, vodnjaki), geografije, navigacije, matematike, medicine, literature (Tisoč in ena noč, sufizem, Rumi), umetnosti (kaligrafija, tkalstvo, dekorativna umetnost), glasbe (prvi glasbeni konservatorij v Evropi) in rekreacije (polo, šah).³⁵

PREDSTAVITEV POROČILA ISLAM IN THE CLASSROOM: WHAT THE TEXTBOOKS TELL US

Z obravnavo islama v ameriških šolah se aktivno ukvarja American Textbook Council (ATC), ki ga vodi zgodovinar Gilbert T. Sewall. ATC je bil ustanovljen leta 1989 kot neodvisna državna raziskovalna organizacija, ki ocenjuje in recenzira zgodovinske učbenike v ameriških šolah z namenom dvigniti nivo kakovosti poučevanja zgodovine.³⁶

Leta 2008 je ATC izdal drugo poročilo (prvo je bilo izdano leta 2003) z naslovom Islam in the Classroom: What the Textbook tell us, v katerem je avtor ocenil deset najpogosteje uporabljenih učbenikov v srednjih šolah v ZDA z vidika poučevanja islama. Med drugim tudi učbenika History Alive! The Medieval World and Beyond in World History.

ATC je opozoril nase leta 2005, ko je ob podpori staršev prispeval k umiku učbenika History Alive! The Medieval World and Beyond iz nekaterih šol v Kaliforniji in Arizoni.

Poročilo ATC o razlogih za takšen ukrep v povzetku zapiše, da so se starši ob prebiranju učbenika History Alive! The Medieval World and Beyond začudili obsežnim poglavjem, namenjenim islamu. V poglavju, ki razloži pomen besede džihad, so prebrali sledeče: »Muslimani naj izpolnjujejo džihad s srcem, jezikom in roko. Muslimani uporabljajo srce v njihovem boju zoper zlo. Z jezikom lahko prepričajo preostale, da se posvetijo vrednim idealom. Roke so namenjene izvajanju dobrih del in popravljanju, kar je slabega.«³⁷ Zapisana razlaga džihada naj ne bi bila v skladu z džihadom, kot ga poznajo starši tamkajšnjih otrok – nasilna sveta vojna v imenu vere in boga.³⁸ Gilbert T. Sewall zato v poročilu Islam in the Classroom: What the Textbook tell us predlaga drugačno razlago džihada:

»Džihad je mišljen kot sveta vojna v mnogih islamskih svetih zapisih. Z zgodovinskega stališča džihad vključuje prizadevanja za podreditev ali spreobrnitev, vsiljevanje šeriatskega prava in prevzem politične in vojaške oblasti nad neislamskimi deželami. Takšna definicija se upravičeno uporablja v mednarodnih političnih krogih, mednarodni družbi, med novinarji, založniki in akademiki.«³⁹

32 Prav tam.

33 Spielvogel, J. Joseph (2005). World History: Modern times. New York: Glencoe/McGraw-Hill, str. 206–210.

34 Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). World History. Connections to Today. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall, str. 261–266.

35 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). History Alive! The Medieval World and Beyond. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 105–117.

36 Sewall, T. Gilbert (2008). Islam in the Classroom: What the Textbooks tell us. New York, str. 2.

37 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). History Alive! The Medieval World and Beyond. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 101.

38 Sewall, T. Gilbert (2008). Islam in the Classroom: What the Textbooks tell us. New York, str. 14.

39 Prav tam.

Gilbert T. Sewall si je pred začetkom ocenjevanja učbenikov postavil temeljna vprašanja, na katera je v poročilu skušal odgovoriti.

- Kako današnji učbeniki opišejo temelje islama in vero?
- Kakšne razlike opazimo v učbenikih, ki so napisani pred letom 2001? Ali so kakšni podatki dodani?
- Kaj nam učbeniki povedo o terorizmu? Kaj sporočajo o napadu na ZDA 11. septembra in o orožju za množično uničevanje? Ali učbeniki pišejo o islamskih grožnjah in globalni varnosti?
- Ali učbeniki opišejo in razložijo naraščajočo nevarnost za ZDA in svet?⁴⁰

Pregled zastavljenih opornih vprašanj nam da slutiti, katero področje islamske zgodovine si po prepričanju Gilberta T. Sewalla zasluži največ pozornosti in zakaj. V poročilu so navedene ugotovitve raziskave, ki so skupaj z izjavami ogorčenih staršev preplavile medije po Združenih državah Amerike. Poročilo zaključuje:⁴¹

Mnoge politične in verske skupnosti skušajo izrabiti vsebino učbenikov v svojo korist. Vendar so netočnosti v temah povezanih z islamom še posebej netočne in moteče. Zgodovinski učbeniki predstavljajo islam v nepopolni in v prid islama izumetničeni luči, ki napačno povzema temeljne ideje islama, in tako izzivajo mednarodno varnost.

Več nenatančnih informacij o islamu je moč zaslediti v učbenikih, ki so namenjeni nižjim razredom srednje šole.

Pomanjkljive in pristranske razlage o islamu, ki so se v učbenikih pojavljale pred septembrom 2001, se tudi po tem datumu nadaljujejo in v mnogih primerih celo presegajo tiste pred 11. septembrom 2001.

Islamski aktivisti izkoriščajo pojem multikulturne družbe za napredek in upravičeno preobrazbo islamskih vsebin v zgodovinskih učbenikih.

Krivda za pristransko podajanje znanja o islamu v ameriških učbenikih leži na založbah, nadzornih in izvršnih odborih, ki se odločajo, kakšnim založniškim načelom bodo sledili.

Zgodovinski učbeniki bi morali poudarjati sledeče:

- Islam predstavlja agresorja v postkolonialni dobi.
- Pripravljenost islama, da sprejme sodobne trende in svobodomiselnost družbe, ostaja odprto vprašanje.⁴²

Sewall zapiše, da le redkokateri založniki ameriških zgodovinskih učbenikov razumejo pomen in namen učbenikov in da »učbeniki, ki naj bi služili kot vodilo pri državljanški vzgoji, morajo med drugim mlade svariti pred morebitnimi nevarnostmi, ki ogrožajo ameriške ideale in državno varnost.«⁴³ Založniki se po njegovem mnenju zmotno zanašajo na zelo površne vire o islamu, o katerem verjetno vedo zelo malo ali nič, in tako prispevajo k zmanjšanju državne varnosti.«⁴⁴ Avtor v poročilu poziva tudi vse pisce učbenikov, naj v učbenikih poudarijo, da »po svetu živi mnogo džihadijev (vršilcev džihada), katerih vnemo, gorečnost in zanos podžiga vera, verski fundamentalizem pa ni le skrajna veja nekaterih muslimanov, temveč obča dejavnost islama.«⁴⁵

V prepričanju o preteči nevarnosti islama še zapiše: »Ideja, da je islam miroljubna religija, ki jo občasno izrabljajo fundamentalistične skupine, je le nevarna fantazija.« Stavek podkrepi s citati iz Korana: »Predpisan vam je boj« (2:216) in »Pobijte nevernike, kjer koli jih najdete« (4:89).⁴⁶

Enostransko prikazovanje zelene resnice je zavajajoče, neupravičeno in pristransko. Ker Amerika v svetu predstavlja glavnega protagonista v boju zoper islam, je razumljivo, da je v Združenih državah Amerike prepričanje o islamu kot miroljubni religiji po 11. septembru 2001 vse prej kot zaželeno. Takšno prepričanje je po navedbah poročila celo nevarno za varnost Združenih držav Amerike.⁴⁷

Zaključek poročila je požel občudovanje in podporo mnogih ameriških medijev. Hkrati pa jezo in nestrinjanje nekaterih strokovnjakov, ki so poročilo označili kot nestrpen in izrazito škodoželjen poskus napada na religijo in tiste, ki v boljšem poznavanju islama

⁴⁰ Prav tam, str. 5.

⁴¹ Zapisanih je samo nekaj pomembnejših točk.

⁴² Sewall, T. Gilbert (2008). *Islam in the Classroom: What the Textbooks tell us*. New York, str. 37.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Prav tam, str. 36.

⁴⁵ Prav tam, str. 25.

⁴⁶ Prav tam, str. 25.

⁴⁷ Prav tam, str. 36.

in z vzpostavitvijo multikulturne družbe vidijo izhod iz kroga nestrpnosti. Gilbert T. Sewall je prepričan ravno o nasprotnem, saj v poročilu izraža zaskrbljenost, ko zapiše: »Če Američane prepričamo, da je vse o islamu prvovrstno in občudovanja vredno, potem lahko Američani sami posredno ogrozijo varnost države.«⁴⁸

KRITIČNA ANALIZA POROČILA ISLAM IN THE CLASSROOM: WHAT THE TEXTBOOKS TELL US

Gilbert T. Sewall uporablja natanko takšno tehniko zavajanja, kot jo očita založnikom in avtorjem učbenikov. Sura (2:216) se v celoti glasi takole: »Predpisan vam je boj, pa vam je mrzek! Vendar! Mogoče nečesa ne marate, pa je dobro za vas! Mogoče pa nekaj ljubite, pa je za vas slabo! Bog ve, vi pa ne veste.«⁴⁹ Ob zapisu sure (4:89) tako ne zapiše, da Koran vernikom zapoveduje: »Bojujte se na Božji poti proti onim, ki se borijo proti vam! Vendar ne prestopajte meja! Zares, Bog ne ljubi tistih, ki pretiravajo!« (2:190)⁵⁰ ali »Če pa se nagibajo k miru, potem se tudi vi nagibajte k miru in zaupajte v Boga, on sliši in ve vse.« (8:61)⁵¹

Morda najprimernejša sura o prepovedi ubijanja v poročilu Gilberta T. Sewalla ne najde prostora: »Če nekdo nekoga ubije, pa ne zaradi nekoga, ali pa ker je po zemlji sejal zlo, je tako, kot da bi ubil vse človeštvo. In če kdo koga ohrani pri življenju, je to tako, kot da bi ohranil pri življenju vse človeštvo.«⁵² (5:32)

Učbenik *History Alive! The Medieval World and Beyond* zapiše, da se je islam razširil z Arabskega polotoka na Bližnji vzhod.⁵³ Vendar poročilo oporeka uporabi izraza »razširil«, saj arabska ljudstva niso prostovoljno sprejela nove vere, temveč jim je bila vsiljena s silo. V dobri želji, da Američanom ustrezno opiše negativne posledice islamskih osvajanj na Bližnjem vzhodu v zgodnjih letih islama, Gilbert T. Sewall, po izobrazbi zgodovinar, zapiše: »Arabsko-islamska zasedba vzhodnega Mediterana je na tem območju končala več stoletij trajajočo grško kulturo in krščansko tradicijo.«⁵⁴ V poročilu je vse več takšnih napak, ki mečejo senco dvoma na kredibilnost samega poročila. Tudi popravki, ki jih avtor predlaga, se dotikajo zlasti tem, kot so npr. položaj ženske v islamu, suženjstvo in islam, džihad in šeriatsko pravo. Večina besedil o teh tematikah v ameriških učbenikih pa po avtorjevem mnenju ne podaja jasne slike in namerno prikriva resnico o islamu.⁵⁵

Poročilo ne predstavlja objektivne ocene obravnave islama v ameriških učbenikih in daje vtis, da avtor svoje mnenje o islamu in njegovi zgodovini le primerja z odstavki v učbenikih, ki mu preprosto niso všeč. Velika večina njegovih pripomb poudarja morebitne slabosti islama in ne dela razlik med islamom in islamskim fundamentalizmom. Tako na primer zapiše, da učbeniki ne navajajo, da sta odpadništvo (izstop iz vere) in nezvestoba v islamskih deželah, ki ne ločujejo cerkve in države, večja prekrška ter da učbeniki tudi nikjer ne zapišejo, da je svoboda vere v islamskih državah prepovedana. Mesto v učbenikih pa si po njegovem mnenju zasluži zapis: »Iran in Saudska Arabija izvršujeta smrtne kazni za homoseksualce.«⁵⁶

Gilbert T. Sewall v poročilo velikokrat vplete svoj osebni pogled na islam in vzhod, ki pa je žal zgrajen natanko tako, kot ga prikazujejo mnogi mediji v ZDA. »Podobno kot nekatere druge religije se islam sooča s prilagajanjem zakoreninjenih tradicij islama modernim normam. /.../ Po tradiciji ženske v islamskih državah naj ne bi znale ne brati ali pisati. Danes so islamske ženske deležne izobrazbe in imajo nove možnosti za ustvarjanje poklicne kariere. Medtem ko nekateri islamski skrajneži pozivajo k vrnitvi na tradicionalna pota islama, veliko muslimanov sprejema mešanico modernega in tradicionalnega sveta.«⁵⁷

Zgornji citat iz učbenika *World History: The Modern World*, Sewall komentira takole: »Če učbenik navaja takšne informacije, je hkrati dolžan uporabnikom učbenika pojasniti, v katerih islamskih državah lahko danes ženske pišejo, volijo na volitvah, vozijo avtomobile, obiskujejo fakultete in si ustvarjajo poklicne kariere.«⁵⁸

Vzgoja učencev v duhu nenehnega strahu pred islamom je korak stran od izgradnje varnih življenjskih okolij. Zlasti posploševanje negativnih stereotipov lahko pripomore k poslabšanju odnosov med tistimi, ki so do zdaj živeli v slogi. Vnos stereotipov v ameriške učbenike, ki po mnenju ATC predstavljajo pravi obraz islama, bi pripomogel k ideološ-

48 Prav tam.

49 Kerševan, M. (2004). *Koran: o koranu, bogu, islamu ...* Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 152.

50 Prav tam, str. 163.

51 Prav tam, str. 163.

52 Sewall, T. Gilbert (2008). *Islam in the Classroom: What the Textbooks tell us*. New York, str. 91.

53 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). *History Alive! The Medieval World and Beyond*. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 83.

54 Sewall, T. Gilbert (2008). *Islam in the Classroom: What the Textbooks tell us*. New York, str. 13.

55 Prav tam, str. 10.

56 Prav tam, str. 16.

57 Bower, Bert in Lobdell, Jim (2005). *History Alive! The Medieval World and Beyond*. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute, str. 105.

58 Sewall, T. Gilbert (2008). *Islam in the Classroom: What the Textbooks tell us*. New York, str. 23.

kim nasprotjem znotraj ZDA, kjer približno 1 % populacije pripada islamski veroizpovedi (Schoolroom Textbooks Omit Islamic Terrorism-Distorting Christianity, 2009). Sprememba v odnosu učbenikov do islama bi imela negativne posledice tako za muslimane v ZDA in po svetu kot za drugače verujoče Američane.

POROČILO IN PODPORA JAVNIH OBČIL

Zaradi očitkov šolskega okrožja, da so pogledi staršev rasistične narave, so se starši zatekli k medijem, ki so zgodbo povzdignili na državno raven. Množično zanimanje in podpora republikansko usmerjenih medijev je staršem in ATC dalo dodatno moč pri doseganju svojega cilja – umiku neprimernih učbenikov iz šol in vpeljavi sprememb v podajanju informacij o islamu v učbenikih zlasti po 11. septembru 2001.

Med televizijskimi mediji velja izpostaviti televizijsko mrežo Fox Network, ki je vse od leta 2004 najbolj gledana televizijska mreža v ZDA. Fox Network je večkrat poročala o poročilu in zavzela odklonilno stališče o problematiki poučevanja islama v razredu. Med drugim je pripravila slabo uro dolgo oddajo z naslovom *Do You Know What Textbooks Your Children Are Really Reading?*, v kateri so spregovorili starši, učitelji in avtorji poročil. Na spletu je možno zaslediti več deset spletnih strani, ki objavljajo povzetke poročila, intervjuje z avtorjem Gilbertom T. Sewallom in preostalimi avtorji, ki se ukvarjajo z islamom v učbenikih ter podrobneje opisujejo problematiko vpliva islamistov na založnike in pisce učbenikov. Do podobnih sklepov kot poročilo ATC je prišla tudi študija, objavljena v knjigi z naslovom *Trouble with textbooks: Distorting History and Religion* avtorjev Garyja Tobina in Dennisa Ybarre z Jewish and Community Research Instituta. V poglavju o islamu je avtorje knjige zmotil stavek: »Koran, sveta knjiga muslimanov, vsebuje razodetja, ki jih je Mohamed prejel od Boga.«⁵⁹

Avtorji takšnemu zapisu očitajo nepravilno uporabo glagola »prejeti«, saj se s tem namiguje na nedotakljivost islama, kot ga razumejo muslimani, kar je v nasprotju z zgodovinskim prepričanjem.

Ob prebiranju učbenika *World History. Connections to Today* lahko v poglavju, ki opisuje življenje Sidharte Gautame (Bude), zasledimo, da se je uporabila podobna pot opisa dogodkov, ki so spremljali preroke, razsvetljence in druge utemeljitelje religij. Učbenik zapiše: »Oseminštirideset dni so zli duhovi preizkušali Sidharto Gautamo (Budo) in ga skušali odvrniti od meditacije.«⁶⁰ Učbenik tako nikjer ne navaja, da se je to dogajalo po pričevanju Bude, kar pa ni zmotilo nikogar. Mnogi mediji, ki so poročali o problematiki obravnave islama, so kot popolnoma verodostojna vira navajali poročila ATC in Jewish and Community Research.⁶¹ Morda je zanimivo dejstvo, da se polemike o islamu v učbenikih dogajajo v ZDA, kjer se zvezna država Teksas še do nedavna ni strinjala z Darwinovo teorijo evolucije. V Teksasu, drugi največji državi v ZDA, je zakon do marca 2009 veleval, da učitelji poučijo dijake o prednostih in slabostih znanstvene teorije evolucije. V tem primeru se sekularizacije šole in religije ne omenja. Vendar je to v primeru islama po besedah novinarke na Fox Network Lauren Green nujno potrebno.⁶²

SKLEP

Vsi pregledani učbeniki posvečajo veliko pozornosti slikovnemu gradivu, s katerim učencem slikovno približajo svet islama. Temu je treba prišteti še številna vprašanja in vaje za utrjevanje in ponavljanje, ki so obvezen del vsake teme. Zaključuje se, da so učbeniki v odnosu do islama objektivni. V poglavjih, namenjenih islamu, prikažejo srednjeveški islam kot izjemno kulturno, napredno, močno in enotno religijo, ki je bistveno vplivala na kulturni, znanstveni in politični razvoj Bližnjega vzhoda, Afrike, Zahodne in Jugovzhodne Azije. Islam je predstavljen kot glavna kulturna in politična sila tega obdobja. Učbeniki se med seboj najbolj razlikujejo pri razlagi pojmov, kot so džihad, šeriatsko pravo in položaj žensk v islamu. Enotni so si pri opisu življenja in dela Mohameda in ga označijo kot enega izmed najpomembnejših oseb v svetovni zgodovini. Vsi pregledani učbeniki pripisujejo

⁵⁹ http://www.troublewithtextbooks.org/TWT_4min.htm. The Trouble with Textbooks: Distorting History and Religion (dostop: 28. 10. 2010).

⁶⁰ Beers, Burton F., Esler, Anthony in Gaynor Ellis, Elisabeth (2005). *World History. Connections to Today*. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall, str. 78.

⁶¹ http://www.troublewithtextbooks.org/TWT_4min.htm. The Trouble with Textbooks: Distorting History and Religion (dostop: 28. 10. 2010).

⁶² <http://www.youtube.com/watch?v=ZyhVnSriCMg&feature=related>. Schoolroom Textbooks Omit Islamic Terrorism-Distorting Christianity (dostop: 10. 10. 2010).

Koranu poseben pomen in razlago pospremi s slikovnim gradivom. V učbenikih tudi po 11. septembru 2001 odklonilnega odnosa do islama ni moč zaslediti. Poglavlja o islamu v pregledanih srednješolskih učbenikih obsegajo od 15 do 58 strani in učencem ponujajo obilo dodatnih nalog za utrjevanje in poglobljanje znanja. Naloge so v obsegu vseh petih stopenj znanja in so primerne za vsakega učenca. Novejši učbeniki učencem priporočajo tudi ogled določeni temi namenjenih internetnih strani, ki jih urejajo založbe same. Na teh straneh so dodatne razlage in slikovno gradivo ter še več vaj in nalog, ki spodbujajo učence k dodatnemu razmišljanju in lastnemu pogledu na svet.

Islam nikakor ni najpomembnejša tema, ki bi jo morali učbeniki obravnavati. Vendar ne moremo mimo dejstva, da je že dolgo tega, odkar so ideološka nasprotja med Zahodom in Vzhodom prestopila prag ideološke vojne. Močni migracijski tokovi so presegli politične in etnične okvirje. Talilni lonec kultur postaja vse večji in posledično je danes ob različnih akcijah skrajnežev vse težje ohranjati dialog med skupnostmi, ki jih politični spori združujejo; mesta, ulice in okolje, v katerem živijo, pa silijo (združujejo) k stiku z drugimi. Prav razlike so lahko izhodišče za razvijanje dialoga na več ravneh. Poleg dijakov bi bilo treba o medkulturnem dialogu ozaveščati tudi učitelje. Ti lahko ob pomoči učbenikov brez stereotipov in strahov pred drugačnim pomagajo dijakom preseči etnocentrične predstave sveta. American Textbook Council v poročilu nasprotuje politični korektnosti in poziva avtorje in založnike učbenikov k bolj strogemu in radikalnemu odnosu do obravnave islama v ameriških učbenikih. Pristop, ki ga priporoča ATC, je tako sam po sebi destruktiven in ne pripomore k razumevanju in spoštovanju do drugače verujočih, kajti javnost islam vse pogosteje identificira z ekstremističnim fundamentalizmom, ki nanj meče senco krivde in vrsto kričečih in stereotipnih obtožb. Takšno podajanje zgodovine islama bi položaj med Vzhodom in Zahodom v prihodnje utegnilo le še poslabšati.

LITERATURA

- Bauer, G. (2009). What are US students learning about Islam? *The Christian Science Monitor*, 22. april 2009. <http://www.csmonitor.com/2009/0422/p09s01-coop.html> (dostop: 22. 10. 2010).
- Beers, B. F., Esler, A. in Gaynor Ellis, E. (2007). *World History. Connections to Today*. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall.
- Beers, B. F., Esler, A. in Gaynor Ellis, E. (2005). *World History. Connections to Today*. Upper Saddle River, Needham: Prentice Hall.
- Bower, B. in Lobdell, J. (2005). *History Alive! The Medieval World and Beyond*. Palo Alto: Teacher's Curriculum Institute.
- <http://silverscorpio.com/critic-condemns-whitewashing-of-islamic-extremism-2/>.
- Critic condemns whitewashing of Islamic extremism. *Silver Scorpio* (dostop: 22. 10. 2010).
- <http://www.foxnews.com/story/0,2933,545900,00.htm>. Do You Know What Textbooks Your Children Are Really Reading? *Fox News Reporting* (dostop: 29. 10. 2010).
- http://www.troublewithtextbooks.org/TWT_4min.htm. Do You Know What Textbooks Your Children Are Really Reading? *Fox News Reporting*. (dostop: 28. 10. 2010).
- <http://www.foxnews.com/search-results/m/21946115/islam-in-the-classroom.html>. Islam in the Classroom. Are school textbooks portraying accurate picture of Islam? *Fox news* (dostop: 22. 10. 2010).
- Kerševan, M. (2004). *Koran: o koranu, bogu, islamu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- <http://www.youtube.com/watch?v=ZyhVnSriCMg&feature=related>. Schoolroom Textbooks Omit islamic Terrorism-Distorting Christianity (dostop: 10. 10. 2010).
- http://www.nypost.com/p/news/opinion/opedcolumnists/item_URzAgpbG1Rg76q3egIegIJ.
- Textbook lies about islam (dostop: 28. 10. 2010).
- Spielvogel, J. J. (2005). *World History: Modern times*. New York: Glencoe/McGraw-Hill.
- http://www.troublewithtextbooks.org/TWT_4min.htm.
- The Trouble with Textbooks: Distorting History and Religion (dostop: 28. 10. 2010).

POVZETEK

Nove tehnologije svet iz dneva v dan »manjšajo« in k stiku silijo različne kulture in skupnosti, zato je sintetiziran globalni pristop k poučevanju zgodovine izjemno pomemben.

Podajanje zgodovine kot skupne globalne prazavesti ima vse vidnejšo vlogo pri razumevanju sedanjosti. Jasen pregled nad stanjem sodobnega sveta nam ponuja tudi poznavanje neevropskih narodov.

Pregledani so bili trije najbolj razširjeni ameriški učbeniki, ki se uporabljajo v šolah od 5. do 12. razreda, in sicer *World History: Connections to today* (Beers, Esler in Gaynor Ellis, 2005) in *World History* (Spielvogel, 2005) ter učbenik *History Alive! The Medieval World and Beyond* (Bower in Lobdell, 2005), ki so ga zaradi poglavij o islamu izključili iz nekaterih šol. Učbeniki so bili analizirani z vidika obravnave islama. Objektivnost in politična korektnost analiziranih ameriških učbenikov v odnosu do obravnave islama se kažeta v bogatem slikovnem gradivu, poudarjanju pomena kulturne in verske zgodovine islama ter v številnih nalogah, ki so namenjene povzemanju, utrjevanju in poglobljanju snovi ob koncu poglavij.

Z obravnavo islama v ameriških šolah se aktivno ukvarja American Textbook Council (ATC), ki ga vodi zgodovinar Gilbert T. Sewall. Ustanovljen je bil kot neodvisna državna raziskovalna organizacija, ki ocenjuje in recenzira zgodovinske učbenike v ameriških šolah z namenom dvigniti nivo kakovosti poučevanja zgodovine. Leta 2008 je ATC izdal poročilo z naslovom *Islam in the Classroom: What the Textbook tell us*, v katerem je avtor ocenil deset najpogosteje uporabljenih učbenikov v srednjih šolah v ZDA z vidika poučevanja islama. Poročilo ne predstavlja objektivne ocene obravnave islama v ameriških učbenikih. Večina pripomb poudarja morebitne slabosti islama in ne dela razlik med islamom in islamskim fundamentalizmom, v poročilo pa velikokrat vplete avtorjev osebni pogled na islam, ki pa je žal zgrajen natanko tako, kot ga prikazujejo mnogi mediji v ZDA. Poročilo, ki poziva avtorje in založnike učbenikov k bolj strogemu ter radikalnemu odnosu do obravnave islama v ameriških učbenikih, nasprotuje politični korektnosti učbenikov do obravnave islama. Opravljena analiza poročila je pokazala številne nepravilnosti in netočnosti pri interpretaciji islama, ki skuša to religijo predstaviti kot sovražnika zahodne kulture.

Zaradi očitkov šolskega okrožja, da so pogledi staršev rasistične narave, so se starši zatekli k medijem, ki so zgodbo povzdignili na državno raven. Množično zanimanje in podpora medijev sta staršem in ATC pomagala pri doseganju svojega cilja – umiku neprimernih učbenikov iz šol in spremembe v predstavljanju islama v učbenikih zlasti po 11. septembru 2001.